

SACRED TOPOI IN ION HOREA'S POETRY

Cosmina-Maria MIRCEA (NEAGOE), PhD Candidate, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: The present paper aims to highlight essential aspects of the sacred places which are revealed in Ion Horea's poetry. The dialectic of these sacred spaces in Ion Horea's works is established by the laws of the divine creation - the poem itself seems to be a paradise found. Ion Horea finds an original way of expression and promoting the national identity, related to the Romanian spirituality; the sacred image of the least explored areas - the heart of the village - sometimes leads to a revelation of his poetry's true value, of the mystery hidden underneath the layers of subjective impressions. He deals with a pure contemplation of the scenes of the rural universe, on one hand, and a naive outlook on the spectacle of spiritual forms and colours, on the other hand. The sacred spaces reveal the literary biography of Ion Horea through a divine game: bright, festive, but also tragic face as we witness the spectacle of death and eternal life.

Keywords: Ion Horea, sacred spaces, poetry, rural life

În valorizarea unei personalități literare, re-lectura integrală a operei are un rol fundamental, întrucât diferențiază percepția cititorului de autoritatea critică inițială, configurează reflectarea sentimentului timpului și vieții în opera acestuia, redimensionează timpul cronologic în care se compune istoria unei vieți particulare sau resuscitează, ca un arc peste vreme, în conștiința criticii actuale cultura autentic autohtonă, icoana cu adevărat durabilă a identității naționale.

Unui asemenea demers subscriem în cercetarea noastră, fără a avea pretenția de-a epuiza subiectul, refăcând empatic sau detașat, într-un prezent infuzat de ritmuri moderne, drumul niciodată perimat al operei ionhorene, înțelese ca *ars vivendi*. Poetul navighează artistic prin *materia mundi* și *materia libri*, aflate într-o relație osmotică, de unde reține reprezentări ale sacrului, alcătuind topografia unor experiențe, rituri, logosuri ca metode de comunicare, ritmuri, toposuri pe care le redimensionează semantic. Acest construct liric constituie pilonul și arcul de boltă al expresivității operei lui Ion Horea, rezultată dintr-o profundă înțelegere a existenței, frumos talmăcită de înțelepciunea țărănească.

Lirica lui Ion Horea, organic legată, în esență, de filonul tradiționalist al poeziei lui Ion Pillat, Aron Cotruș, dar și de tradiția folclorică a literaturii noastre, ne oferă generoasa posibilitate de a ne întoarce la izvoare și, totodată, de a stabili punți de comunicare, formulele de trăire și gândire artistică ale poeziei autentice, mai cu seamă în registrul tematic al universului rural, încărcat de spiritualitate, al valorilor perene. S-a format pe băncile școlii din Vaidei, ale Liceului „Titu Maiorescu” din Aiud, de unde s-au afirmat ulterior ca personalități de seamă, istoricul Ștefan Meteș, scriitorii Kovacs Gyorgy, Romulus Rusan, elev al Liceului „Al. Papiu Ilarian” din Târgu - Mureș, redeschis după război, sub tutela Episcopiei greco-catolice de la Blaj; școlile pe care le-a urmat, oamenii pe care i-a cunoscut, „*confrați și*

prieteni”, locurile pe care le-a colindat și pe care le interiorizează, constituie esența creației lui Ion Horea.

Format în orizontul livresc al bibliotecii lui Ioanichie Olteanu de la Vaidei, organic legat de universul tradiției culturale a latinității transilvane, infinit fecund, poetul Ion Horea s-a situat de la începuturi în sfera poeziei autentice. Orizontul sacru al culturii ardelenne deschide pentru Ion Horea cartea zodiilor în a cărei matrice îi postulează canonic pe Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ion Budai-Deleanu, George Coșbuc, Octavian Goga, fără a epuiza resursele spirituale ale pământului transilvan: „*Pe mulți, din urmă, timpuri lumina i-or,/ Scriptura lor ne va mai fi hotar./ Ci tu, părinte-al nostru, Petru Maior,/ vei păstori din sfântul tău altar.*” (*Închinare*)

Aici, în acest spațiu al „împlinirii eterne”, poetul a cunoscut începutul lecturilor din literatura română; Eminescu, Sadoveanu, Goga, Rebreanu, Ion Pillat, Camil Petrescu, T. Arghezi reprezintă repere în dezvoltarea artistică ulterioară a poetului, care publică în diversele reviste literare ale timpului sau în volume de autor poeme ce-și trag esența din „*făptura unei lumi*” căreia poetul îi rămâne fidel toată viața, chiar dacă biografia sa se clădea pe alt hotar al țării.

Sensul sacru al existenței este pe alocuri înțeles din dialectica spațiului întocmit după legile tradiției care înseamnă la Ion Horea spiritualitate, apropiere de sufletul satului în care Mureșul este Styxul, iar Vaideiul este Raiul: „*Mă văd suind/ În urma boteiului,/ Doamne al Ardealului!/ Doamne al Vaideiului!*” (*Ectenie*). Pământurile sfinte, „*cărările bătute*”, „*drumurile în neștire*”, „*drumul țării*”, „*drumul Naznei*”, „*Râpa Morii*”, pajiștile, sunt tot atâtea reprezentări ale sufletului ionhorean, legat definitiv de un orizont în care ființa biografică își află acalmia. Mărturiile poetului - prozator cu privire la adevăratul sens al perspectivei din care se conturează imaginea universului rural și a locurilor ce compun spațiul geo-cultural al Ardealului stau în fața celor care au desprins deseori din creațiile sale, perspectiva unui înstrăinat: „*Eu n-am rățăcit niciodată pe căi străine, ca poetul dezrădăcinat de altădată.*”¹, iar într-unul dintre poemele sale, „*dac-am plecat ori de-am rămas e-o altă / poveste*”.

Se conturează cel puțin două axe ale viziunii transcendente în lirica lui Ion Horea: poetica din primele volume care evocă momente în care divinul descoperă Vaideiul prin lumina coborâtă din înalt în „*rodire*” sau prin intermediul eului care-i conduce pașii, dar și poetica ultimelor volume editate, în care Dumnezeu se întoarce-n lume, din Biblii, spre a mântui lumea. Semnele numeroase ale acestor reprezentări ale sacrului se regăsesc pretutindeni în poetica lui Ion Horea, nu doar în *Psalmi*, ci empatizează cu toate temele în care eul se situează ca un construct transcendent la frontiera spațio-temporală dintre Om și Univers, regăsită în cadrul satului. Acest univers este infuzat de elemente sempiternale sau stări elementare ale naturii - luna, cerul - boltă, hotarul jilav, plopii, nucul, mărul ponc - întreaga natură exultă într-o stare de jubilație armonioasă, totul fiind supus atracției universale.

Locul nașterii se construiește în creația lui Ion Horea, pe alocuri, după modelul creației divine, dar și al escatologiei. Peste tot se conturează „*nebănuite, stranii universuri*” în care omul intră în alcătuire, o arcă a lui Noe, după timpuri în care „*toate pier, nimic nu piere*”, spațiul intrând prin sunet de clopot în „eterna pace”: „*Dar clopotele-ar trebui să bată!/ În*

¹ Ion Horea în Eugeniu Nistor, *Dialoguri în Agora*, Târgu - Mureș, Editura Ardealul, 2005, p. 35

seama lor rămân aceste umbre,/ spre noaptea lor de veci să le-nsoțească.” Către acest „centrum” transcende ființa până la identificare cu conștientul colectiv al acestei lumi, „ești ca un drum ori poate însuși drumul,/ pietrișul lui, ogăsiile, praful, în care orice punct e începutul/ unei plecări spre nu se știe unde.”. În acest orizont, axis mundi este deopotrivă drumul care „duce numai pân` la Râpa – Morii”, Luntrea, cu care se trece „Styxul și din viață” și podul, „vamă” către cele sfinte, „îndurări eterne”, cu adevărat perene: „Pe sub râpi, la tufe de acăți mai duce/ Câte-o urmă parcă, tot în chip de cruce/ Urmele de iepuri, speriate, sfinte/ Cum îmi ies în față, cum îmi vin în minte.” (După miezul nopții).

Cele trei elemente, drumul, luntrea, podul formează o urnă pe care se așează timpul și omul în trecerea lor inexorabilă. „Dincol` de Râpa Morii, în sus către Dileu,/ Voi căuta pe unde –am umblat cândva și eu,/ Și-oi fluiera să vină podarul să mă treacă/ (De pod îi prinsă luntrea, ori lângă mal, de-o cracă)/ Acolo unde-i drumul de țară-n amintiri.” (Și când va fi)

Drumul este un motiv literar recurent în poezia lui Ion Horea, dispus deseori în linie dreaptă, o adevărată „via regia”, evitând cotiturile, pentru a nu abate ființa de la unitate. Uneori, „înclinat pe Mureș”, drumul ia forma crucii, alteori, eul, culcat „pe-o căpiță de lucernă”, își închipuie că e „scară la cer” ce ia urma lui Dumnezeu. Drumul spre această imagine a toposului sacru se deschide la Ion Horea cu cheia sufletului, convins că în fiecare clipă există „un pas al tău” sau un gând ce se numără cu fiecare bătaie de clopot: „Pe la Vaidei, pe drumuri cu bruși ori cu băltoace,/ Mă duce iarăși gândul de la o vreme-ncoace.” (O umbră). După cum afirmă criticul literar Iulian Boldea, drumul e metaforă esențială în poezia lui Ion Horea și „semnifică întoarcerea la origini, relevând totodată funcția recuperatoare a amintirii ce se încorporează în această metaforă densă și de o deosebită pondere a semnificațiilor”²

Satul aflat la drum, în care coexistă lumea ce și-a pierdut atributele sacrului ori se află în dărâmare, „crucea aflată într-o rână”, dar și cea care se revitalizează din izvorul nesecat al amintirii vârstei ontologice, având „cumpăna-nclinată la fântână”, se revelează omului cu pământul de roade, cu văzduhul și ograda, cu dealul, zarea și cuvântul. După cum ne îndeamnă poetul, coborâm în elementar, în „mări de întuneric” cărora „nu le știi undele”, în scopul de-a restabili zonele explorate, interiorizate și rememorate în șase decenii de activitate creatoare, care „cheamă, te cheamă,/ vezi și răspunde-le!”. Sensurile numinosului „...trăit ca prezență [...] unde sufletul se întoarce dinspre sine spre acesta”³ descind și se întorc în satul în care fiecare-și spune povestea despre Dumnezeu, prin El, însă în graiul lui. Pământul e matca sacră a mântuirii spre care ființa se înclină, repetând gestul căderii în genunchi, într-un festivism cosmic: „- Sfinte Pământe,/ Ia-mă la tine!!/ Cară-mă-n roabă,/ Fii-mi tu gazdă/ Și ca pe-o boabă,/ Pune-mă-n brazdă./” (Nu te-nspăimânte!).

Tentat să se integreze și să existe în ambele, cer și pământ, ființa Lumii - Logos, căreia eul poetic îi caută semnificantul, se recompune prin practici agreste, abandonând ceasul, arând cu plugul „în câmpia mea pustie” și presărând în fiecare loc, „câte-un strop de veșnicie”. Sperând la înălțare de pe „dealul brazdei” - Muntele Măslinilor sau Golgotă a sinelui - ca în poezia *Geneză*, poetul culege roadele „unei zile vii”, asemenea lui Radu Gyr: „Eu mai închipui gardul, ograda și hotarul,/ din lumea ta luată și-o vreme date mie/ să-mi fie

² Iulian Boldea, *Ion Horea în Scriitori români contemporani*, Târgu Mureș, Editura Ardealul, 2002, p. 34

³ Rudolf Otto, *Sacrul*, în românește de Ioan Milea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, p. 17

mântuirea, credința și altarul,/ și drumul tău de umbre pe când va fi să fie”(Psalm) și își continuă calea spre dobândirea conștiinței de sine, „Strâng ce pot și-mi văd de drum”, lăsând pământul dat oamenilor în fireasca lui alcătuire.

Pentru Ion Horea înălțarea sau transcenderea stă sub semnul posibilului, prin capacitatea intuitivă a omului de a-și construi identitatea, matricea în pluritate. Poți fi cenușă, poți fi nenăscutul acestei lumi – „Să fie oare mâine ziua în care m-am născut?”-, cădere, un „biet cerșetor cu bani mărunți în pungă”, profetul, metafora păstorului ce-și așteaptă la izvoare turma. În viziunea poetului, prin abandonarea conștientului și conștiinței, ființa este liberă să încerce „trecerea” prin ieșirea din timp, după cum i-a ieșit și nașterea întrucât, crede poetul, „ce-i înainte și-napoi e”, „în tot ce negi, poți fi și pentru”, „atât a fost ce n-a fost încă”, „un unic punct și-același centru”. O veritabilă „scară a lui Iacov” pe care se perindă ecouri ale cărților sfinte: „Se întorc prin lume semne”. Aceeași viziune este exprimată de L. Blaga în aforisme „Cine nu cade nu se poate înălța.”, „Când oceanul se umflă în fiecare zi, ridicându-se unul sau doi metri în matca sa, pentru ca apoi să cadă din nou în sine, cine ar bănuși că intenția lui reală, tainică, este de a se înălța până la cer?” sau în poezie „palma Ta/ Doamne, e scrisă/ linia vieții mele” (Linia), „ca-ntr-o legendă veche și uitată/ În valea noastră s-a ivit o sfântă/ În preajma ei mereu văzduhul cântă...” (Aureolă). Lumea spre care etern se întoarce Ion Horea e expresia „transcendentului care coboară” și care se construiește imaginativ, după cum afirmă A. Mușina în *Eseu asupra poeziei moderne*: „o ficțiune, un construct, rezultatul unei anumite perspective asupra lumii, al unei anumite abordări, asumări a acesteia.”⁴ Eul se împlinește extatic, prin ieșirea din sine.

Existența finită, efemeră a omului e conștient asumată, „scrisă-n catastif”, raportată la veșnicie: „Ori numai El e-n toate, pe care-L văd,/ urmându-L,/ Descult, pe drumul țării, de când, nici nu mai știi,/ El în vecie Tatăl și eu vremelnice fiu,/ Să-ajungem unde-i locul de nuntă și comăndul...” (Psalm). Dumnezeu din ceruri devine „Dumnezeu pământesc”, ales dintre vii și morți, spațiul sacru se laicizează – „fața omenească se-ntrupează-n încăpere / Și pe laviță s-așază...”. Alteori, e revelat prin atributele umbrei, revelată în spațiul tainic al centrului: *Doamne, umbra ta căzută peste casă nu e alta/ Decât umbra coborâtă pe Golgota-n ziua sfântă/ A-ndurării și iertării, după legea ta, înalta, / Când pe crucea ridicată urma sângelui se zvântă*” (Doamne, gândul meu...). Alteori, relaționarea cu divinitatea și asigurarea perenității și veridicității Sfintei Scripturi rămâne idealitate: „Uite, Fiul tău pe cruce, noi l-am pus frumos în ramă/ Când îi vrea și altor oameni povestind, să-l mai areți”.

Revelarea Celuilalt se produce într-o atmosferă familiară, de o ancestrală rusticitate. Prin spirituală alcătuire, eul poetic, produs al spațiului în care „mămăliga-i fiartă și-aburește lapte-n blid”, iar respectul mistic pentru roadele pământului este expresia religiozității și a evlaviei țaranului, percepe blestemul adamic cu durere sfâșietoare, ce pustiește sufletul prin pătimire. Cu toate acestea, „obosit peste măsură”, „pustiul ca o pârlăoagă”, omul ruralului îl așteaptă pe cel ce vine „de departe”, „mai bătrân ca lumea și străin”, așa cum l-a desprins din „Biblie”, cu ospitalitatea caracteristică sufletului românesc, după ritul ontic: „O s-aprind o lumânare când o fi, să nu te-mpiedici/ Câinii o să-i leg la garduri după clăile de fân.[...] Vezi, și eu la mine-acasă, ca bărbatul și muierea/ Cât copiii-s duși prin lume suntem singuri

⁴ A. Mușina. *Eseu asupra poeziei moderne*, Chișinău, Editura Cartier, 1997, p.136

și puțini, -/ Dar avem un loc la masă, așteptarea și tăcerea,/ Și-o icoană când tu însuși vei dori să te închini.”(Doamne, gândul meu...).

În acest sens, eul poetic, se închipuie pe sine ființa unei lumi ontologice, în care sacralitatea se prelungește-n mit: „Să fiu acestor timpuri semnul...Să fiu un semn al depărtării/ Și-al amintirii uneori./ La locul unde se ascunde/ Netulburată de cuvânt/ Tăcerea-n pietrele rotunde / Și cumișenia-n pământ.” Alteori, destinul este pus sub semnul misterului: „De unde vii și unde vrei s-ajungi?/ Poate un nor se va alege-odată în dunga lumii foarte depărtată/ Ca să-ți răspundă-n tunete prelungi....Mă-ntorci din Biblii și mă mângâi, Tată, / Nu știi, să mă primești ori să m-alungi?

Imaginea omului care-și nu-și ispășește păcatele nici prin moarte, nici în reîncarnare, este evidențiată de Șestov: „Dacă ucizi renaști pe pământ după moarte și vei fi ucis la rându-ți în această a doua încarnare; dacă ai furat, vei fi furat la rându-ți, dacă siluiești, vei renaște în trupul unei femei și vei îndura aceeași violență...a suferi și a îndura înseamnă destinul muritorilor.”⁵ Din perspectivă religioasă, metempsihoza și reîncarnarea sunt explicate prin înviere. Acest dat de-a deveni om universal i se refuză eului, așa cum se relevă în poezia *O zi fără taină*, cuprinsă în volumul *Bătaia cu aur* (1979): „Azi am mințit un copil/ mi-e inima o lumânare stinsă/ ceasul învierii a trecut/ și de pe sufletul meu nici o lespede/ n-a fost ridicată.” E drama omului modern a cărui viață „Ori glorioasă, ori umilă” nu poate fi mântuită, oricât ar căuta în zodii răspunsuri, sau oricâte vieți ar reitera. În absența ei, în replică, poetul caută în mit și propune „soarta lui Sisif”, nu ca modalitate compensatorie, ci chin nesfârșit, caznă perpetuă.

Alteori, vizionar, abandonează aflarea soluțiilor „...las în grija ta ce mai rămâne” și, convins că e parte din povestea lumii care-și derulează cursul firesc, așteaptă ziua Judecării de apoi, etern amânată. Deși marea poveste nu are finalitate imanentă „Soarta lumii nu mi-e dată-n samă, /Și nici ei de soarta mea nu-i pasă.” poetul identifică unitatea în diversitate, așa cum făcea odinioară „lucefărul” din Ipotești: „Dar plătim cu toți aceeași vamă/ La hotarul drumului spre casă.” (Știu).

În fața unei lumi al cărei destin stă sub semnul incertitudinii, transcendent sau imanentă, poetul rămâne „martorul gândurilor”, doar poetul și sinele: „Rămâi ce ești, cu ce ți-e scris.”, strajă la Râpa Morii și la podul de vamă de peste Mureș. Spațiul acesta al „eternei reîntoarceri” deschide calea către mit și religiozitate, în care eul este reinventat, se spiritualizează, ca o expunere în oglindă: „Lasă-mi mie vâsla celui de pe Styx, din capul bărcii,/ Să duc sufletele strâmbe pe un drum cu mult mai greu,/ Într-un loc unde păcatul nu se uită, nu se iartă/”(Doamne-al moliei și-al găzei...), și când toate cele ale lumii se surpă, „Dă-i Mureșului meu puterea știută din Iordan, Stăpâne,/ Să mă boteze ploi de vară, mai lasă-mi salcia și râtul/ Și, de departe să m-aștepte, mai lasă un lătrat de câine/”(Eu nu te chem...)

Hegel spunea în „Fenomenologia spiritului” că dialectica este în spirit cea mai înaltă și unica aspirație de a se găsi și de a se recunoaște pe sine însuși, prin sine însuși, în toate lucrurile. Dacă orice act de cunoaștere este posibil printr-o transcendere a ființei, acestea sunt, în linii mari dimensiunile toposurilor sacre în lirica lui Ion Horea. O nouă filă va fi dezvăluită biografia literară a poetului printr-un joc divin, când „va fi ziuă și va fi noapte”, poezia însăși

⁵ Lev Șestov, *Revelațiile morții*, Iași, Institutul european, 1993, p.35

văzută ca un paradis regăsit. „*Suntem alături, Doamne, și pari să-mi fii asemeni/ Pe-un drum pe care nimeni, nicicând n-a mai trecut*”. [...] *Cu cin' ne iese-n cale vorbim, și dăm binețe// Drumetului ce trece alături grăbit,/ Cu noi e Sfântul Petru alături să ne-nvețe/ Ca în povești, de care tu însuși mi-ai vorbit*.// [...] *Nu te opri la puntea trecută altădată,/ Nici nu căta la casa văzută oarecând/ Poate c-a dus-o apa-ntr-o vară-nfuriată,/ Poate i-ai stins tu lampa, cândva, pe-aici trecând*.” Așadar, cuvântul permite evocarea și montarea tuturor resorturilor închipuite, spre a revela miracolul toposului sacru ca izvor al poeziei. Misterul lumii-poezie este pentru Ion Horea o armonie graduală care statornicește în sufletul oricărui poet, ce reiterează meditativ prin cuvânt, niciodată conceptual, tainele deslușite și pe cele indefinite ale materiei universale care se disimulează mereu. Pragurile lumii conspiră în opera lui Ion Horea, într-un limbaj specific, la constituirea universului artistic; natura, lumea, omul, viața sunt opere ce comunică între ele ciclic, împrumutându-și taina.

Bibliografia operei

- Horea, Ion, *Un cântec de dragoste pentru Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.
 Horea, Ion, *Și va fi ziuă și va fi noapte*, Târgu - Mureș, Editura Ardealul, 2001.
 Horea, Ion, *Mărturisiri și rugăciuni*, București, Editura Viitorul Românesc, 2003.
 Horea, Ion, *Reversuri*, Târgu - Mureș, Editura Ardealul, 2005.
 Horea, Ion, *Versuri și reversuri*, București, Cartea Românească, 2009.
 Horea, Ion, *Scribul*, Târgu - Mureș, Editura Ardealul, 2011.

Lucrări teoretice

- Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Târgu - Mureș, Editura Ardealul, 2002.
 Evseev, Ivan, *Cuvânt – simbol – mit*, Timișoara, Editura Facla, 1983.
 Hegel, G.W.F, *Fenomenologia spiritului*, traducere de Virgil Bogdan, București, Editura IRI, 2000.
 Manolescu, Nicolae, *Despre poezie*, București, Editura Cartea Românească, 1987.
 Mușina, A., *Eseu asupra poeziei moderne*, Chișinău, Editura Cartier, 1997.
 Otto, Rudolf, *Sacrul*, în românește de Ioan Milea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996.
 Ricoeur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, București, Editura Humanitas, 1995.
 Șestov, Lev, *Revelațiile morții*, Iași, Institutul european, 1993.
 Vlad, Ion, *În labirintul lecturii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999.

Bibliografia operei

- Nistor, Eugeniu, *Dialoguri în Agora*, Târgu - Mureș, Editura Ardealul, 2005.

Dicționare

- Jean Chevalier, Allain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Artemis, 1995.